

**ЗА ГРУПАТА АНАРХИСТИ-ЕМИГРАНТИ, ДЕЙСТВАЛА В
РАЙОНА НА С. ПАВЕЛ БАНЯ, КАЗАНЛЪШКО, ПРЕЗ
1953–1954 г.
(ПО ДОКУМЕНТИ ОТ ДА – В. ТЪРНОВО)**

Лора Дончева

**THE GROUP OF IMMIGRANT ANARCHISTS, THAT ACTED
IN THE VICINITY OF PAVEL BANYA VILLAGE, KAZANLAK
DISTRICT IN 1953–1954
(DOCUMENTS FROM VELIKO TARNOVO STATE ARCHIVE)**

Lora Doncheva

Abstract

Important place in modern historiography takes the issue of political repression and forms of resistance against the imposed communist regime in Bulgaria in the period of 1944-mid-50s of the twentieth century. The problem studied in this report focuses on participants in the group of anarchists – immigrants, acted in the region of Pavel banya, Kazanlak, at the end of 1953-the spring of 1954. The statement, based on the studies in CA-V. Tarnovo documents attempts to clarify the reasons which prompted the three anarchists (Hristo Nestorov, Doncho Karaivanov, Miliu Ivanov) to take risky action for the return to Bulgaria to participate in the resistance against the regime, to reveal new details concerning the organization mission to be presented perspective of the only survivor (D. Karaivanov) for reasons for the failure of the case started. The information in accessible documents give reason to conclude that the lack of consistent, of clear and decisive position of emigrant union to actively participate in the fight against communist rule in Bulgaria is the catalyst that accelerates the decision of three of them to explore other possibilities for the realization of the goal – return to the country and organizing a common resistance against the existing communist regime. The absence of objective information about the situation in Bulgaria among immigrants, and the

weaknesses and gaps in the organization of return anarchists determine the failure of the group.

Key words: *Union of Bulgarian powerless people abroad; Bulgarian political emigrants; anarchists; anti-communist resistance*

През последните години нараства интересът към проучване на темата за политическите репресии и формите на съпротива срещу наложения комунистически режим в България през периода 1944 г. – средата на 50-те години на XX век. В поредицата опити да се противодейства активно на установената тоталитарна система се вписват и събитията, свързани с дейността на групата анархисти-емигранти в района на с. Павел баня, Казанлъшко, в края на 1953 г. – пролетта на 1954 г. Макар в съвременната историография да са намерили място отделни аспекти на тази тема, остават все още неизяснени важни въпроси, свързани с разкриване на личността, възгледите и дейността на анархистите-емигранти, причините, мотивирали връзките им с американското разузнаване, ролята на българската политическа емиграция за осъществяване на тяхната мисия. Сред изследователите, проявили интерес към темата, е Пламен Стефанов, който проследява хронологията на събитията от момента на приземяването на парашутистите до ликвидирането на групата през март 1954 г.¹ Приносен характер имат публикациите на Анка Игнатова², в които не само цялостно се представя организирането и провеждането на акцията на Вътрешни войски през март 1954 г. по обезвреждането и ликвидирането на горяните-анархисти в района на с. Павел баня, но и документално се подплътява тезата за съществуването на въоръжени форми на съпротива срещу наложения комунистически модел на управление в страната, подчертава се ролята, която е отредена на Вътрешни войски за опазването на режима и смазването на всеки опит за противопоставяне на властта. С посочените публикации се поставя в научната литература темата за мястото на анархистите в политическия живот на България след 9 септември 1944 г., за отношението им към установената власт и участието им в съпротивата срещу наложения режим³.

В личния фонд на Весел Момчев, съхраняван в ДА – В. Търново, са събрани документи, спомени и периодични издания, свърза-

ни с историята на анархистическото движение в България. Сред тях има такива, които се отнасят до групата анархисти-емигранти, действала в района на с. Павел баня, Казанлъшко, през 1953–1954 г. Тези документи се отнасят до организацията на емигрантите-анархисти в Париж (Съюз на българските безвластници в чужбина – СББЧ) и отношението на различните течения в нея към създадения екип, ръководен от Христо Несторов, съдържат информация за живота и възгледите на участниците в групата, подготовката и реализацията на мисията в България. Голяма част от тях са спомени за Хр. Несторов⁴, лидер на групата, от близките и сподвижниците му, негови писма и бележки по проблеми, отнасящи се до организацията на анархистите във Франция, публикувани в бюлетина „В защита на безвластието“, издаван в Париж. Запазени са документи за мисията в България от Дончо Караиванов⁵, единственият, който успява да се спаси от блокадата в района на с. Павел баня. Сред архивните материали са копия на част от протоколи от разпити на заловения Милю Иванов⁶ в Държавна сигурност, публикации в споменатия бюлетин „В защита на безвластието“, посветени на него, както и препис от присъдата на ятаците на горяните-анархисти. Особен интерес представляват документите, свързани с Хр. Несторов, не само защото са най-много като количество, но поради факта, че с личните си качества и преданост към идеите на анархизма той се ползва с висок авторитет сред анархистите в България и в емиграция, а от друга страна, е организатор и ръководител на групата-анархисти, която действа в района на с. Павел баня.

Хронологията на събитията, свързани с подготовката на групата и идването ѝ в България, в общи линии е известна. През есента на 1952 г. Хр. Несторов, Д. Караиванов и М. Иванов с посредничеството на Янко Дишлиев се свързват с американските разузнавателни служби и преминават шестмесечни курсове на обучение по радиотелеграфия и методи на нелегална борба. След неуспешен опит да бъдат прехвърлени в България през пролетта на 1953 г., през септември, същата година, те са спуснати с парашути в района на с. Павел баня, Казанлъшко. Установяват връзки със свои близки, които ги подпомагат с храна и оръжие. Зимата прекарват в землянка в местността Кавак дере, южно от с. Павел баня. Тяхното присъствие не остава

незабелязано. На 22.ІІІ.1954 г. министърът на вътрешните работи взема решение операцията по ликвидирането на групата да се проведе със сили на Втори и Трети оперативни полкове на Вътрешни войски като за целта се разработват необходимите документи. На 25 и 26.ІІІ.1954 г. се провежда голяма бойна операция, в която освен части от Вътрешни войски участват и органите на Държавна сигурност, за залавянето на т.нар. „парашутно-диверсанта група”. Броят на участващите в мащабната акция е общо 1676 военнослужещи, от които 108 офицери. Резултатите от проведената операция са: един заловен диверсант; един убит (посочен като „главатар” на групата); трофеи – един автомат, три обикновени пистолета, три портативни радиостанции, пари. Загубите на Вътрешни войски, според запазените документи, са 1 тежко ранен от граната, а според други документи – един ранен редник, който впоследствие умира, и един ранен офицер⁷. В публикацията на П. Стефанов се посочва, че Хр. Несторов „взривява две гранати, които е скрил под тялото си, като със себе си убива и ранява над 10 души”⁸. Единствено Д. Караиванов, заедно със съпругата си Емилия, успяват да пробият блокадата, да преминат границата и да се върнат в Париж.

Целта на научното съобщение е на базата на проучените документи, съхранявани в архивен фонд „В. Момчев”, да се внесе допълнителна яснота по въпроса за мотивите, подтикнали тримата анархисти да предприемат рискованата акция по завръщането в България с цел участие в съпротивата срещу режима, да се разкрият нови детайли, отнасящи се до организацията на мисията, да се представи гледната точка на единствения оцелял (Д. Караиванов) за причините, довели до неуспешния край на започнатото дело.

Засилването на репресиите в България срещу опозицията след 1947 г. е причина за увеличаване на българската политическа емиграция в страните от Западна Европа. През 1950 г. в Париж се създава СББЧ – организация на емигриралите от България анархисти, след нанесения върху тяхното движение удар от властта в навечерието на Петия конгрес на БРП(к) през декември 1948 г. Изграждането и дейността на Съюза са съпътствани от съществуването на сериозни организационни и идейни разногласия сред неговите членове. Постепенно се оформят две групи в организацията – начело с Георги

Хаджиев⁹ и около Иван Рачев¹⁰. Най-общо противоречията между тях се фокусират върху методите на ръководство на Съюза, възгледите за сътрудничеството с другите емигрантски политически среди, начините и средствата за водене на борба срещу комунистическия режим в България.

Въпросът за политическото сътрудничество в борбата против комунистическия режим в България е предмет на дискусия сред емигрантите-анархисти в Париж през първата половина на 1952 г. Една част от участниците се обявяват категорично срещу сътрудничеството с други политически партии и организации. Противоречия има и между тези, които се изказват в подкрепа на сътрудничеството. В процеса на търсене на обща позиция по спорните въпроси със свой проект за декларация по проблемите на освободителната борба на българския народ излизат както Г. Хаджиев (първият вариант на декларацията той изработва по време на пребиваването си в Цариград, а след установяването си в Париж я предлага за обсъждане в емигрантската организация), така и оформилата се около И. Рачев група анархисти (проектът е написан на 16 февруари и допълнен на 24 февруари 1952 г.). През май 1952 г. се приема официална декларация, в която намират място и част от предложенията на И. Рачев. В нея се посочва, че „досегашните методи на борба, която е повече пасивна и отбранителна, отколкото активна и нападателна, не ще свалят болшевизма”. Призовава се за организиране и обединяване на „всички сили на вътрешната съпротива, както и всички прогресивни сили на българската емиграция”. В рамките на сътрудничеството се предвижда съгласуване на действията със земеделци, социалисти, отrekli се от фашизма и болшевизма дейци, като се запазва „пълната организационна и идеологична независимост” на всеки от антифашистките и антиболшевишките сектори. Относно сътрудничеството в международен план, освен определянето на кръга от безвластници, земеделци, социалисти и „всички други прогресивни, антиболшевишки и антифашистки среди”, се посочва: „Но никакво обвързване с чужди държави, от което може утре да произлезе колониално, национално, политическо, стопанско или социално поробване на страната и народа ни”¹¹.

Въпреки участието си в изработването на Декларацията, И. Рачев запазва като цяло критичната си оценка за документа: „В този

й вид тя не е мое убеждение и дело и не ме задоволява и ангажира, макар че в основата ѝ лежи изработения от мене проект”. Той обвинява Г. Хаджиев в това, че следвайки своите „кариеристични, грандомански и властогонски апетити”, е „инсценирал „клеветническа кампания” и е нанесъл „удар първо на приятелите, които схващат анархистически и борческо-освободително сътрудничеството и не скриват опасностите, които произтичат от него, и второ, против онези наши съдейници, които са противници на всяко сътрудничество”¹².

Споровете по въпросите за сътрудничеството се преплитат и с различните становища във връзка с методите на борба срещу болшевиизма. И. Рачев и съмишлениците му отправят открит упрек срещу „шефа” (Г. Хаджиев), че не търси сътрудничество „за каквато и да било революционна борба срещу болшевиизма, нито за освобождаване на приятелите, близките, народа и страната ни от болшевишката окупация и тирания”. Припомнят, че още в България се е отказал от партизанското движение „като средство и форма на борба за събаряне на болшевиизма”. Посочват, че е избрал примиренческа позиция „за словесна борба против болшевиизма, сякаш войната не е борба и като че ли може да има анархист, който да слага точката върху войната и да отрича другите форми и видове борба, като се задоволява само с чисто военната работа и борба”. Обвиненията срещу Г. Хаджиев са, че „иска, прилага и използва сътрудничеството с въпросните среди и хора, за да прави лична кариера и шефско-авторитарна „анархистическа” партия”¹³.

Опитът да се вникне в идейните спорове и различните позиции при поставяне на принципно важни въпроси показва, че в голяма степен те придобиват характера на междуличностни сблъсъци. И. Рачев и съмишлениците му обвиняват Г. Хаджиев в стремеж към създаване на партия, подчинена на него, в противоречие на всички анархистически принципи и идеали. Според тях в дискусиата по въпроса за вземане на решенията Г. Хаджиев прави опит „да вмъква централистично-властническия принцип, който налага волята на мнозинството над малцинството и превръща организацията и движението в инструмент и играчка в ръцете на болшинството, т.е. на управляващото, заповядащо, командващо и господстващо нищожно малцинство или на партийния шеф”¹⁴.

Като човек на действието, на когото са чужди празните думи, Хр. Несторов също не пести критиките към Г. Хаджиев: „Не е откровен човек. Мисли едно, а говори друго. Иска да прокара някакво мнение и не се изказва, както трябва и подобава между приятели, а я усуква, иска да прекара човека през 99 реки и да не му даде вода да пие. Тези му маневри ме дразнят.”¹⁵.

Той излага становището си за състоянието, целите и задачите на организацията на анархистите зад граница в апела „Да изтрезнеем”, написан на 24 юли 1952 г. и прочетен на събрание на парижката група на 15 август същата година. Неподправено и откровено прави констатацията: „Фатални са пътищата, по които сме тръгнали. Орел, рак и щука!... Шефът дебне противника си, той дебне на свой ред шефа, а ний ураджии, тоя долу, оня, горе. Ето цялата трагедия.”. Хр. Несторов, подобно на И. Рачев, счита, че проблемите в емигрантското анархистическо движение се дължат на различията, съществуващи в движението още в България и пренесени в чужбина, на преследванията, на които са подложени анархистите, и в голяма степен на „липсата на отговорност на така наречените първи хора на движението, на кавичкосаните първенци... Същите и сега ръмжат, кой да води някаква дружина и поотделно всеки от тях мисли себе си за свръхчовек, за праволинеен, ортодоксален, стопроцентов”. Той е категоричен, че пълното и добро познаване на произведенията на класиците само по себе си не означава, че си анархист и твърди: „Делата са, които определят кой какъв е и доколко... В действията ний се отричаме. Кичим се с идеала, но външно. Непонятна ни е неговата неизменна повеля...”. Хр. Несторов призовава идеалът да се превърне в обединително звено, да се оставят амбициите и самолюбието, да се постигне разбирателство. Откритото назоваване на недостатъците в емигрантските среди на анархистите и призивът за преодоляването им се правят в контекста на целите, свързани с борбата против комунистическия режим. Той ясно и недвусмислено заявява позицията си: „Не мислите ли, че сенките-хора зад желязната завеса през пространството ни обстрелват с многозначущите си погледи, погледи мъченически. Те чакат! Чакат кого? Мислят за нас... Да не се самозабравяме. Към нас протягат мършавите си ръце хората в неволи. Великите мъченици. Искрата, която поддържа живота им, сме ний,

зад граница.... Налага ни се да сме наясно какво ще правим в много-очаквания от народа зад желязната завеса утрешен ден! Да разпределим ролите си в утрешния кървав театър, на чиято сцена ще си дадат двубой потиснати и потисници.... Поне сега да бъдем на поста си, да начертаем каналите и бидейки авангард в народната борба и негодувание, да концентрираме това негодувание в тези канали. Ето нашето място. Това е смисъла на съществуването ни. Това е повелята на идеала ни.”¹⁶.

Идеята за активни действия, с които да се подкрепи борбата против комунистическата власт, Хр. Несторов обвързва с необходимостта от търсенето на сътрудничество с представителите на другите емигрантски политически организации. В писмо до приятели от 19 ноември 1950 г. той дава сведения за среща с представители на Националния комитет и д-р Г. М. Димитров. Думите на земеделския лидер определя като „обща приказка”, констатацията за водените разговори обвързва със заключението, че „лично той (Гемето) нищо не ни каза”, а „хвалебствия пъ за направеното досега от Националния комитет”. Писмото разкрива и очакванията му от тази среща: „Чакаме да заговори за общата работа. Дадохме да се разбере с намеци, че ний сме готови за общи координирани действия, отнасящи се до хората ни вътре, да им се помогне да се откопчат от клещите – наши, техни, не е от значение, намират се в опасност...”. Споделя убеждението си, че „не би било зле да се направи нещо за мъчениците зад завесата”¹⁷.

За готовността да се пристъпи към активно сътрудничество свидетелства и И. Рачев в своите спомени. Той отбелязва, че наскоро след пристигането му в Париж, през февруари 1951 г., американците са проявили интерес и са пожелали да разговарят с него. И. Рачев е категоричен, че отговорът му е можел да бъде единствено положителен и заявява: „...в интерес на борбата за освобождението на българския народ аз съм готов да разговарям с всекиго, но камшик и оръдие не бих могъл да бъда на никого”¹⁸.

Изложените факти, показващи сериозните противоречия между емигрантите-анархисти, са пряко свързани с ориентацията на участниците в групата на И. Рачев към организирането на въоръжена група, която да бъде прехвърлена в България с цел да се включи в

съпротивата, а отстояваните от тях възгледи в идейните спорове в организацията разкриват мотивите им за предприемане на това трудно и рисковано начинание. В резултат на назрелия конфликт сред емигрантите-анархисти през септември 1952 г. Богдан Стефанов (един от псевдонимите на Хр. Несторов) и И. Рачев са изключени от анархистическата организация. Независимо от общата декларация, в която се отчита необходимостта от предприемане на по-активни действия в борбата за сваляне на комунистическия режим, обединение на всички сили на съпротивата вътре в страната и сред емиграцията, е направена решителна стъпка към задълбочаване на кризата в анархистическото движение. Според фактите, изложени в бюлетина „В защита на безвластието“, още на 20 август 1952 г. е изготвено писмо до съмишлениците в чужбина, с което се съобщава за изключването им в резултат на единодушното решение на организацията в Париж. Посочената причина е в тяхното „антиорганизационно и нечестно“ поведение, изразяващо се в сътрудничество „с реакционери и фашисти за създаване на партизанско движение в България „начело с Дамян Велчев“, въпреки че в Декларацията по проблемите на българското освобождение те заявяват, че отхвърлят всяко сътрудничество с фашисти”¹⁹. Обвиненията са, че от октомври 1951 г. двамата водят преговори със звенарите, а през февруари 1952 г. са направили декларация за сътрудничество с тях. През октомври 1952 г. в списание „Наш път“ е поместено официално съобщение, че „лицата Богдан Стефанов и И. Рачев са поставени извън средите на безвластниците в чужбина за дейност, несъвместима с безвластническите принципи и морал”. В същия брой се оповестява, че „група идейни приятели” е анкетирала поведението на Дончо Караиванов в Югославия и е констатирала, че то не „хармонира с морала на движението, към което той се е числил”, поради което се заключава, че Д. Караиванов „не може и не бива засега да принадлежи на същите идейни среди и с нищо повече не ги ангажира”²⁰.

Иван Дръндов, активен член на анархистическата организация в Париж от 1951 г., твърди, че изключването на И. Рачев и Хр. Несторов се дължи на това, че „тайно от организацията” влизат във връзка „чрез посредничеството на монархо-фашистки офицери с американските секретни служби при посолството им в Париж, за въо-

ръжение и военна подготовка за водене борба против болшеvizма в България”²²¹.

Каква е позицията на изключените? Запазен е документ под надслов „Защо съм против изключването на Богдана?” от 1952 г., в който И. Рачев аргументирано отхвърля всички отправени обвинения срещу Хр. Несторов. Той критикува липсата на последователност у тези, които искат неговото отстраняване от организацията. Задава въпроса „привържениците на сътрудничеството със земеделци, социалисти и други демократични и прогресивни партии, течения и лица, които обвиняват и смятат Богдана за предател, заедно сътрудничил със звенарите-фашисти и с американци не знаят ли, че в Българския национален комитет освен земеделци, има и звенари като Васил Юруков и проф. Долапчиев...”. Отбелязва, че и в управлението на БЗНС има „диктаторски, реакционни, антинародни, противонархистически и фашистко-болшевишки елементи и прояви” и приключва с риторическия въпрос „малко ли авторитарно-тоталитарни, диктаторски, шефски, антианархистически елементи и прояви се съдържат в идеите и делата на анархисти като Г. Хаджиев, Диню Динев, Желязко Миланов”. И. Рачев намира за странно „противници на всяко сътрудничество и на всяко „продаване” на американци и др. да смятат за оправдан компромиса да получават американска помощ под формата на стипендии, за да живеят, следват, да посещават кина и театри, да си пият кафето или виното в Страсбург, Париж и пр., а в същото време да обявяват за страшно престъпление, за продаване, предателство и пр. вземането на оръжие, на дрехи и храна от американци и „фашисти”, като предусловие за едно отиване в България и за водене на борба и умиране, без каквито и да било унижителни декларации и ангажименти от наша страна за отказ от нашите идеи и от правото ни да живеем съобразно с тях и да критикуваме свободно чуждите идеи и дела”. Неговата категорична позиция е: „Богдан не е извършил никакво престъпление или предателство спрямо идеи, организация, приятели, съучастници и движение. Ако е говорил или вършил нещо, говорил и вършил го е сам, или с доброволно и съзнателно съучастие на отнапред съгласили се за това приятели, а по никой начин не от името на хора и институти, които не са били уведомени от него за това и които без тяхно знание и

съгласие той е заангажирал и компрометирал с думите и действията си.”²².

Поведението на Хр. Несторов и следваната от него цел да потърси и осъществи връзки с други емигрантски среди и чрез тях да осигури в материално, военно и финансово отношение мисия в България намира безусловната подкрепа и защита на И. Рачев, но не и на всички анархисти-емигранти. Израз на оценката на критиците на тримата от екипа на Хр. Несторов е мнението на И. Дръндов, който ги нарича „националните герои” на американска служба”²³. Въпреки отрицателното отношение на част от анархистите-емигранти, Хр. Несторов, Д. Караиванов и М. Иванов, убедени в необходимостта от предприемане на незабавни, решителни действия за връщане в България и пряко участие в борбата срещу комунистическия режим, се свързват със сътрудници на американското разузнаване, преминават специален курс на обучение, след което са прехвърлени в България през септември 1953 г.

Част от документите, съхранявани в личния архивен фонд на В. Момчев, се отнасят до събитията, свързани с дейността на групата анархисти в България. Сред тях се намира доклад от юли 1954 г.²⁴ на Д. Караиванов, който успява заедно със съпругата си да се измъкне от блокадата, да напусне страната и да се върне обратно в Париж. В него той описва действията на тримата емигранти след спускането с парашути в района на с. Павел баня, Казанлъшко, както и събитията на 24 март 1954 г., когато се разгръща операцията на Вътрешни войски за тяхното откриване и ликвидиране. Подробното излагане на фактите, отнасящи се до подготовката и осъществяването на мисията, има за цел да послужи като основа за изводите и заключенията, до които стига Д. Караиванов по повод драматичния развой на събитията, довели до трагичния край на Хр. Несторов и М. Иванов.

От доклада на Д. Караиванов става ясно, че преди организирането на техния екип е била планирана акция, отново под ръководството на Богдан (Хр. Несторов), но с други двама младежи, която не се е състояла²⁵. Според първоначалния план, влизането от Гърция в България трябвало да се осъществи през май – юни 1953 г., което не се случва. Проливните дъждове и пълноводието на р. Доспат по това време не дават възможност за прехвърляне на групата в България. В

същото време американският инструктор Радли посочва и друга причина за отлагането на акцията, свързана с раняването и попадането в ръцете на българските власти на водача на една група при преминаването на границата и опасението, че той би могъл да издаде нелегалния канал. След неуспешния опит за влизане в България през пролетта на 1953 г. от американска страна се предлага участниците в групата да бъдат обучени в парашутно дело, за да бъдат спуснати от самолет в България. На 22 септември 1953 г. тримата анархисти се приземяват с парашути в местността „Патерещица” (Патарешка поляна) в Стара планина, северно от гр. Казанлък.

Сред причините за неуспеха на мисията Д. Караиванов на първо място поставя избраното време за прехвърляне на групата през есента, когато в Балкана все още се срещат овчари, пъдари, дърво-секачи и парашутистите трудно биха останали незабелязани. В анализа, който прави Д. Караиванов, се поставят няколко акцента. Той ясно посочва, че двамата с М. Иванов са били категорично против спускането им с парашути през есента (каквото е американското предложение), с оглед на обстоятелството, че по това време планината е обитаема. Богдан (Хр. Несторов), поради желанието час по-скоро да се установят в района, където ще действа групата, се съгласява с Радли²⁶. Сред поставените от Д. Караиванов въпроси е този защо не е била направена преценката, че теренът „Патерещица” не е подходящ за приземяване, поради неговата населеност, което би довело до разкриването на мисията, както това е било направено по повод първоначалното намерение да скочат с парашут над поляната „Банянка”.

Втората причина той вижда в обстоятелството, че в резултат на допуснатото свръхтегло на багажа, единият от контейнерите се откъсва от парашута и се разбива, при което групата губи ценно за мисията оборудване. Д. Караиванов подробно описва загубите: „моята раница с апарата и динамото, в която имаше тъй също резервни части за него, малко храна и един кат бельо, а отгоре завързан бинокъла ми; Богдановата раница с храна, бельо и привързан за нея неговия бинокъл; масло и захар в кутия, кафе, сол и пр., гумени ботуши, две платнища и др; двата шмайзера, с които искахме да скочим, една ловна пушка и една полуавтоматична пушка, марка „Маузер”.

Той свидетелства, че те не успяват да намерят другия контейнер, за който по-късно научават, че „е паднал още тогава пред кошарата на двама брата каракачани, които веднага са го обсебили и скарали при подялбата на плячката...”. Тези допуснати грешки имат като резултат бързото разпространение на новината за парашутистите в района: „...вестта в скоро време става публична тайна, която се разнесла в цялата околия. Всеки се радвал, че са дошли парашутисти...само не и ние, защото тайната на нашето пристигане беше компрометирана.”²⁷.

Сред причините за неуспеха Д. Караиванов посочва лошото въоръжение, тъй като „липсата на оръжие се отразява на духа, а оттук и на действията”. Той е убеден, че „ако имахме оръжие със себе си, по-друга тактика на отбрана бихме имали всичките, като група” и обобщава, че разбиването на контейнера „не само, че се отрази в маркиране на нашето присъствие в края, но ни лиши от възможностите да установим контакт по въздуха, както и да се самозащитим, което безспорно би променило съвсем другояче събитията, които станаха с нас.”²⁸.

Не на последно място Д. Караиванов счита, че до голяма степен провалът се дължи на недобрата организация на мисията от страна на Радли. Той изразява възмущение от неговите коментари след завръщането си в Париж. Оцелелият участник от групата посочва, че изявлението на Радли, според което контейнерите не трябвало да бъдат по-тежки от 60 кг., влиза в противоречие с други негови изказвания, че парашутите имат носимоспособност 200 кг. Във връзка с това той директно заявява, че Радли се опитва да избягва допуснатите от него грешки като „леко и нахално иска да ги лансира като такива на друго”. Възмутен от начина, по който се поставя въпросът за причините на неуспеха на групата, Д. Караиванов допуска, че ако той не бе успял да се върне „твърде лесно жертвите на чуждите грешки и пропуски в организирането на мисията на екипа „Богдан” щяха да бъдат обявени за виновници на собствената си гибел”²⁹.

Какви са неговите изводи? Той е категоричен: „Нашата мисия е провалена. Провалена и компрометирана още в самото ѝ начало.”³⁰ Според него, „ако организаторът на акцията ни беше малко повече внимателен и с малко по-големи организаторски качества и съзнание”, вероятно събитията биха се развили по друг начин³¹.

Информацията в официалните документи (на Министерство на вътрешните работи – МВР) и в доклада на единствения оцелял се разминава по някои въпроси, свързани с дейността на групата. Така според съобщение на МВР, публикувано в периодичния печат, „вражеската група не е намерила в нашата страна никаква база за провеждане на подривна дейност, нито поддръжка сред населението”. Относно въоръжението на групата в него се посочва, че е била „снабдена с голямо количество оръжие, в това число и безгласен пистолет”. Освен това е разполагала с „4 портативни приемателно-предавателни американски радиостанции с предавател „РТ-3” и приемник тип „РР-2В”, планове за радиовръзка „Бабел” и „Беде”, кодови и шифровани таблици, топографски карти, български пари на сума 50 000 лева, 60 златни турски лири, голямо количество калорична храна, ампули с отрова, облекло и други вещи”. В официалната информация се твърди, че диверсантите са поддържали радиовръзка с разузнавателния радиоцентър в Париж като са информирали „американските си господари за безнадеждното и критично положение, в което са изпаднали и са искали от тях помощ”³².

За въоръжението на членовете на групата Д. Караиванов свидетелства: „...Богдан – един пистолет 9 мм. с три пълнителя; един пистолет 7/65 мм. „Маузер” с два или три пълнителя, един пистолет „Берета” – 7/65 мм. с един пълнител (него после той отстъпи на Емилия), малко патрони 9 и 7/65 мм, като резерв две английски бомби и една малка италианска (дадена ни от ятаците) и един нож.” За себе си посочва, че е имал „същото въоръжение като Богдан без „Берета”, който пистолет беше в контейнера и който при падането на последния беше с изкривена цев, с два пълнителя за „Маузера”, една само английска бомба, плюс два носача с шест пълнителя за шмайзер”. По неговите сведения М. Иванов е останал докрая със същото въоръжение, но „с две английски бомби, плюс руския автомат, който по-късно ни дадох ятаците заедно с три кръгли пълнителя с по 72 патрона и един прав с 23 патрона в него”. Емилия, съпругата на Д. Караиванов, е била въоръжена с пистолет „Берета”, даден ѝ от Богдан, и малко резервни патрони 7/65 мм. и един ловджийски нож.”³³.

Що се отнася до апаратурата, с която са разполагали, Д. Караиванов твърди, че той е скочил с френския апарат за предаване и

приемане, Богдан – с малкия за приемане (останалото оборудване е повредено вследствие откъсването на контейнера от парашута и разбиването на земята). В доклада си той говори за неуспешен опит на 18 декември 1953 г. да се осъществи радиовръзка и за установен „макар и в непълен и не по наша вина контакт с Парижката централа” малко по-късно³⁴.

От друга страна, твърдението в официалния печат за това, че парашутистите-анархисти не са намерили никаква поддръжка сред местното население, влиза в противоречие с факта, че през септември 1954 г. се провежда процес срещу 8 души (от с. Павел баня и с. Габарево), обвинени в това, че „са давали убежище на лица, които са преминали на страната на враговете и са образували въоръжена група, която си поставила за цел да свали народнодемократичната власт чрез бунт”³⁵.

В доклада си Д. Караиванов излага своето убеждение, че намирането на втория контейнер от двама братя-каракачани е причината да достигне до органите на сигурността информация за присъствието на парашутисти в района. По-обстойно са изложени обстоятелствата около разкриването на групата в документите на ДС и периодичния печат. В справка на Държавна сигурност от 20 май 1955 г. се посочва, че при претърсване в района северно от Казанлък по повод разпръскването на „пропаганден материал с вражеско съдържание” от прелетял над страната „вражески” самолет на 22 срещу 23 септември 1953 г., са открити дрехи и различни вещи. Първоначалният извод, че хора не са спуснати, се опровергава от информация на местен агент до околийското управление на МВР за появата на М. Иванов. След като тази информация се засича с получените от агент на ДС в гр. Разлог данни за местни хора, които са намерили парашути и други вещи по време на пребиваването им като горски работници в Казанлъшкия край, органите на сигурността започват работа по разкриване на лицата, приземили се през есента на 1953 г. в този район. Експертната на намерена саморъчно написана бележка доказва, че нейният автор е М. Иванов. Така постепенно органите на ДС разбират кои са парашутистите и концентрират усилията си в разкриването им в околностите на с. Павел баня³⁶.

Трагичната съдба на парашутистите-анархисти поражда съмнения за предателство сред анархистите-емигранти от групата на И. Рачев. Те свързват изтичането на информация до българските власти за предстоящата мисия с името на Г. Хаджиев. В спомените си И. Рачев пише, че Хр. Несторов е споделил с него съмненията си за това, че Г. Хаджиев е агент на Държавна сигурност. До този извод били стигнали двамата независимо един от друг. Богдан изказал мисълта, че шефът е бил завербуван от ДС през лятото на 1948 г., когато бил арестуван и освободен. Според двамата: „Като много страхлив, когато е бил арестуван, Хаджиев се е уплашил за живота си и затова е приел предложението на болшевишката ДС да служи срещу обещание от страна на нейните агенти да бъде освободен веднага и да му се позволи да замине през Турция за Франция и Париж”³⁷.

По този повод И. Дръндов пише, че с оглед намерението да се избегнат арести и процеси в България, чрез тогавашния техен кореспондент в България Б. Янев, „уведомихме за идването на „героите”, бяха взети мерки да се избегнат връзки с бъдещите „революционери” на американска служба”. Това тяхно действие е прието от противниците им като акт на предателство, но той обобщава, че за подготвяната акция е знаела „цялата българска емиграция в Париж и оттам сигурно и българското посолство чрез своите агенти”³⁸.

Сред архивните документи има издание на анархистическата група „П. Мазнев” в гр. Дебелец от 1991 г., което представлява интервю със Стефан Николов от с. Смочан, Ловешко, работил като агент на Вътрешни войски. Той твърди, че Г. Хаджиев – председателят на СББЧ, е поддържал връзки с агент в посолството в Париж и по този канал е изтекла за българските власти информацията за групата на Хр. Несторов³⁹.

Какви са обобщенията и изводите, които могат да бъдат направени на основата на изложените факти? Проучените документи дават основание да се твърди, че могивите, подтикнали тримата анархисти-емигранти към участие в мисия, организирана с помощта на американското разузнаване, се определят от бездействието на емиграцията, липсата на яснота и решителност във връзка с предприемане на конкретни действия в подкрепа на съпротивата срещу комунистическия режим в България. На фона на боричканията в средите на анархис-

тите-емигранти, при съществуващите сериозни различия във възгледите за водене на ефективна борба срещу наложената комунистическа власт и във връзка с дълбокото убеждение, че са нужни повече практически действия, а не теоретични спорове, Хр. Несторов избира пътя към България, за да съдейства за създаване на организирано съпротивително движение в страната. Макар в запазените архивни материали оценките за ръководителя на групата Хр. Несторов да са противоположни, безспорен факт е, че той е известен в анархисткото движение вътре в страната и в емиграция като смел, безкомпромисен анархист, който с делата си показва своята преданост към идеите на анархизма.

Достъпната информация доказва, че мисията на анархистите-емигранти е обречена от самото начало. Не само демонстрираното отрицателно отношение на част от анархистическите емигрантски среди и пропуските в организацията по прехвърлянето в България, но и липсата на обективна и вярна информация за ситуацията в страната, предопределят неуспеха на групата. Според Стоян Цолов, осъден по процеса срещу анархистите през 1948 г., „тези предани и смели наши другари... нямаха точна представа за истинската обстановка тук и за пълната безперспективност на една подобна акция...“⁴⁰.

Проучените до този момент документи не дават окончателен и цялостен отговор на всички въпроси, свързани с организирането на мисията на тримата анархисти. Остава неизяснена прокрадващата се теза за предателството, благодарение на което органите на ДС получават информация за пристигането на групата. Своего уточняване чакат и детайлите около дейността на парашутистите през периода септември 1953 – март 1954 г. в опитите да се реализира поставената цел за създаване на организирано съпротивително движение срещу комунистическата власт. Липсват все още достатъчно сведения за ролята на политическата емиграция извън анархистическите среди в подготовката и организацията на мисията, както и за контактите между групата на Хр. Несторов и американското разузнаване, с чиято подкрепа се осъществява подготовката и прехвърлянето ѝ в България.

В заключение трябва да се посочи, че обективният и задълбочен прочит на темата, свързана с налагането на комунистическия

режим и проявите на съпротива срещу него в България през втората половина на 40-те – началото на 50-те години на ХХ в., изисква цялостно изследване на всички въпроси, отнасящи се до участието на анархистите в политическите събития след 9 септември 1944 г. в България и мястото им в живота на българската политическа емиграция.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Стефанов, Пл.** Горяните анархисти в Павелбанския район 1952–1954 г. – В: *Българската опозиция и организираната съпротива в България 1944–1954 г.* Материали от научната конференция в Сливен, юни 2000 г., Сливен, 2001, с. 193–199.

² **Игнатова, А.** Документи за горянското движение, съхранявани в Централен военен архив – гр. В. Търново. – В: *Европа между Средновековието и съвременността. Юбилеен сборник в чест на проф. дин Радослав Мишев. Изследвания по случай 60 години от рождението му.* В. Търново, 2009, с. 435–445; *Знакови акции срещу горяните (по документи от архивните фондове на Вътрешни и Гранични войски в Държавния военноисторически архив) – В: Съпротивата срещу комунистическия режим в България (1944–1989 г.). Сборник с материали от национална научна конференция, НБУ, 23–24 март 2011 г. Електронно издание на НБУ, 2012, с. 122–137. <http://ebox.nbu.bg/anti/ne3/10%20Anka%20Ignatova%20Znakovi%20akcii%20srechtu%20gorjnite%20+.pdf>*

³ В българската историография липсват цялостни изследвания върху историята на анархистическото движение в страната. Опит за по-пълно представяне на историята на анархизма в България е книгата на **Д. Даскалов** „Анархизмът в България” (С., 1995).

⁴ Христо Димитров Несторов е познат с псевдонимите Щако (в с. Габарево), Ицата (наричан от приятелите); Ганчо (партизанското му име като боен командир на Тъженския отряд); Богдан Стефанов, Добрин, Страхил (като емигрант в Италия и Франция). Роден е на 3 март 1903 г. в с. Габарево, Казанлъшко. През 1928 г. е арестуван в София за съучастничество в обира на Софийската постоянна комисия. Получава доживотна присъда, която изтърпява в затворите в София, Враца, Пазарджик, Стара Загора. Помилван е през януари 1940 г. Той е един от първите партизани в България, който през 1940 г. създава Тъженския партизански отряд. През лятото на

1944 г. напуска отряда и броди сам в Балкана до 9 септември 1944 г. След установяването на властта на ОФ е направен опит да бъде арестуван, за да се изпълни произнесената от партизанския отряд смъртна присъда, но приятелите му анархисти в с. Габарево го освобождават. Става член на Комунистическата партия и е назначен за комендант на Габаревския район с чин поручик. През 1946 г. напуска редовете на БРП(к) (Българска работническа партия-комунисти). На 18 юни 1948 г. емигрира с Пантелей Джумаков през турската граница за Италия. По-късно се установява в Париж. През 1953 г., заедно с М. Иванов и Д. Караиванов скачат с парашути в района на Павел баня. Хр. Несторов е убит през март 1954 г. по време на проведената от Вътрешни войски бойна операция.

⁵ В проучените документи не бяха открити биографични данни за Дончо Караиванов. Единствените сведения, които дават представа за емигрантските неволи на Д. Караиванов, са от спомените на И. Рачев, който пише, че в началото на 1951 г., Д. Караиванов заедно с още трима българи се намира в затвора в Ковачица, Югославия (ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 117, л. 45.)

⁶ Милю Иванов Иванов е роден на 1 април 1922 г. в с. Павел баня, Казанлъшко. Учи в Механо-техническо училище в Казанлък, където попада под влиянието на анархизма. Според спомените на С. Цолов, през декември 1948 г. по време на масовото задържане на анархисти М. Иванов успява заедно с Тр. Марулевски, И. Дръндов и др. да премине нелегално българо-югославската граница (**Цолов, С.** Спомени, с. 461–462.) Според информацията в бюлетина „В защита на безвластието“ групата, в която са М. Иванов и Тр. Марулевски, нелегално напуска страната през м. май 1950 г. Първоначално М. Иванов се намира в Нишкия лагер, а след това е настанен на работа в Крагуевац, където остава до ноември 1950 г. Известно време е студент във Физико-математическия факултет на Белградския университет. Преминава през лагери и затвори в Югославия, Австрия, Германия и Франция. Установява се в Париж. Участник в екипа на Хр. Несторов, завърнал се в България през есента на 1953 г. Ранен и заловен по време на проведената операция от Вътрешни войски и ДС през март 1954 г. Първият съдебен процес, проведен през есента на 1954 г. срещу него завършва с издаване на 20-годишна присъда. В резултат на втория организиран процес през 1955 г. е осъден на смърт.

⁷ **Игнатова, А.** Знакови акции срещу горяните..., с. 132–134; Документи за горянското движение, съхранявани в Централен военен архив... с. 439–440.

⁸ **Стефанов, Пл.** Цит. съч., с. 197.

⁹ Георги Хаджиев е роден на 16 април 1906 г. в Долна Оряховица, В. Търновско. Под влияние на идеите на анархизма попада като ученик в гимназията във В. Търново. След преврата на 9 юни 1923 г. емигрира. Завършва агрономически науки в Тулуза, Франция, през 1930 г. През 1931 г. се завръща в България. По време на Испанската гражданска война заминава за Испания, където е представител на ФАКБ. Завръща се в навечерието на Втората световна война и до 9 септември 1944 г. работи като агроном в Бургас. През декември 1948 г. преминава нелегално границата с Турция, след което се установява във Франция. Един от създателите на Съюза на българските безвластници в чужбина. Под негово ръководство се издава сп. „Наш път“.

¹⁰ Иван Рачев е роден на 26 януари 1902 г. в с. Павел баня, Казанлъшко. Завършва Педагогическото училище в Казанлък през 1920 г., а през 1929 г. и Софийския университет с първа специалност естествена история. Учителства около 20 години. През 1945 г. заради анархистическите си убеждения е изпратен в лагера в Дупница. Напуска България на 13 февруари 1949 г. Прекарва 13 месеца в Югославия и 9 месеца в Италия. През февруари 1951 г. се установява във Франция.

¹¹ **Хаджиев, Г.** Вчерашни, днешни и утрешни проблеми. С., 1991, с. 173–175.

¹² ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 149, л. 24.

¹³ Пак там, л. 26–27.

¹⁴ Пак там, а.е. 118, л. 9–10.

¹⁵ Пак там, а.е. 151, л. 152.

¹⁶ Пак там, л. 168–171.

¹⁷ Пак там, л. 149–150.

¹⁸ Пак там, а.е. 17, л. 40.

¹⁹ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 118, л. 34.

²⁰ Пак там, оп. 5, а.е. 108, сп. „Наш път“, октомври 1952 г. – няма номерация на листите.

²¹ **Дръндов, И.** Документи за историята на Съюза на българските безвластници в чужбина – СББЧ от 1950 до 2000 г. Франция, 2000, с. 13–14.

²² ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 110, л. 1–4.

²³ **Дръндов, И.**, Цит. съч., с. 16.

²⁴ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 120, л. 1–16. От доклада на Д. Караиванов липсват няколко страници (с. 10–12 – по номерацията на доклада).

²⁵ Пак там, л. 11. В своите спомени И. Дръндов споменава имената на Иван Хр. Мутев и Хр. Шумулжиев, които се отказват от участие в групата (**Дръндов, И.** Цит. съч., с. 14).

²⁶ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 120, л. 1–2.

²⁷ Пак там, л. 3–4.

²⁸ Пак там, л. 13.

²⁹ Пак там, л. 14.

³⁰ Пак там, а.е. 120, л. 9.

³¹ Пак там, л. 14.

³² Отечествен фронт, бр. 3243, 4 февруари 1955.

³³ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 120, л. 8.

³⁴ Пак там.

³⁵ Пак там, а.е. 123, л.19–20.

³⁶ АМВР, ф. 2, оп. 1, а.е. 1292, л. 26–27. В архивния фонд са запазени изрезки от статия под надслов „Операция „W” с автори П. Станчев и К. Илиев без библиографско описание (наименование на вестника, година на издаване, пореден брой), в които под формата на документално-художествен разказ от името на разузнавач и диверсант се излагат събитията около разкриването на групата. Изложената версия следва в основни линии установените факти от органите на сигурността. (ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, а.е. 123, л. 23–29).

³⁷ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 4, Пак там, а.е. 118, л. 62.

³⁸ **Дръндов, И.** Цит. съч., с. 15.

³⁹ ДА–В. Търново, ф. 1450, оп. 5, а.е. 100, л. 4–8. Спомените на Ст. Николов за работата му във Вътрешни войски са публикувани във в. „Демокрация”, бр. 244–247, 4–7 декември 1990.

⁴⁰ **Цолов, С.** Спомени. С., 2007, с. 451.

ЛИТЕРАТУРА

Архивни източници

Държавен архив – Велико Търново (ДА–В. Търново), ф. 1450.

Архив на Министерството на вътрешните работи (АМВР), ф. 2.

Публикации

Даскалов, Д. Анархизмът в България. С., 1995.

Демокрация, бр. 244–247, 4–7 дек. 1990.

Игнатова, А. Документи за горянското движение, съхранявани в Централен военен архив – гр. В. Търново. – В: Европа между Средновековието и съвременността. Юбилеен сборник в чест на проф. дин Радослав Мишев. Изследвания по случай 60 години от рождението му. В. Търново, 2009.

Игнатова, А. Знакови акции срещу горяните (по документи от архивните фондове на Вътрешни и Гранични войски в Държавния военноисторически архив) – В: Съпротивата срещу комунистическия режим в България (1944–1989 г.). Сборник с материали от национална научна конференция, НБУ, 23–24 март 2011 г. Електронно издание на НБУ, 2012, с. 122–137. <http://ebox.nbu.bg/anti/не3/10%20Anka%20Ignatova%20Znakovi%20akcii%20srehtu%20gorjnite%20+.pdf>

Дръндов, И. Документи за историята на Съюза на българските безвластници в чужбина – СББЧ от 1950 до 2000 г. Франция, 2000.

Отечествен фронт, бр. 3243, 4 февр. 1955.

Стефанов, Пл. Горяните анархисти в Павелбанския район 1952–1954 г. – В: Българската опозиция и организираната съпротива в България 1944–1954 г. Материали от научната конференция в Сливен, юни 2000 г., Сливен, 2001.

Хаджиев, Г. Вчерашни, днешни и утрешни проблеми. С., 1991.

Цолов, С. Спомени. С., 2007.